

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА, ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

DOI: 10.34015/2523-4552.2019.2.18

УДК 343.121

*Міщук І. П.,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
кримінального права, процесу та
кримінології Інституту
кримінально-виконавчої служби
e-mail: miscip@ukr.net*

ДО ПИТАННЯ ПРО ЯКІСТЬ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА-ЗАХИСНИКА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У статті визначено переваги визнання захисником у кримінальному процесі виключно адвоката. Установлено принципи, на яких повинна базуватися діяльність адвоката-захисника. На підставі аналізу чинних нормативно-правових актів та праць учених сформульовано зміст оцінювання якості надання правової допомоги в кримінальному процесі. Розкрито поняття ефективності діяльності адвоката-захисника. Указано критерії оцінювання якості та ефективності діяльності адвоката-захисника в кримінальному провадженні.

Ключові слова: адвокат-захисник; ефективність; критерій, кримінальне провадження; підозрюваний; обвинувачений; оцінювання; якість.

В статье определены преимущества признания защитником в уголовном процессе исключительно адвоката. Установлены принципы, на которых должна базироваться деятельность адвоката-защитника. На основании анализа действующих нормативно-правовых актов и трудов ученых сформулировано содержание оценивания качества предоставления правовой помощи в уголовном процессе. Раскрыто понятие эффективности деятельности адвоката-защитника. Указаны критерии оценки качества и эффективности деятельности адвоката-защитника в уголовном производстве.

Ключевые слова: адвокат-защитник; эффективность; критерий; уголовное производство; подозреваемый; обвиняемый; оценка; качество.

Постановка проблеми. Конституція України встановлює, що для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової

допомоги при вирішенні справ у судах, інших державних органах в Україні діє адвокатура [1].

Однак зазвичай на питання оцінювання діяльності адвокатів у кримінальному провадженні звертається незначна увага, а критерії такого оцінювання і досі повністю не розроблено.

Без сумніву, визначення критеріїв оцінювання діяльності адвокатів забезпечить підозрюваного, обвинуваченого необхідними конституційними гарантіями права на кваліфіковану правову допомогу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження якості та ефективності діяльності захисника в кримінальному процесі відображено в працях таких учених: В. Д. Адаменка, О. Д. Бойкова, М. С. Гаврилова, О. В. Дем'янової, Л. О. Зашляпіна, В. С. Каменкова, О. М. Ларіна, В. О. Лозового, Є. Г. Мартинчика, І. Д. Перлова, О. В. Петришина, В. Ю. Резніка, М. С. Строговича, К. Ю. Сурової, Ю. О. Тихомирова та інших. Проте єдиний підхід до формулювання критеріїв оцінювання діяльності адвоката-захисника в кримінальному провадженні на сьогодні відсутній, тому важливість подальшого вивчення цього питання є беззаперечною.

Постановка завдання. На підставі аналізу чинних нормативно-правових актів та праць учених визначити критерії оцінювання якості та ефективності діяльності адвоката-захисника в кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу. У частині першій статті 45 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) встановлено, що захисником у кримінальному

процесі може бути виключно адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію) [2].

Хоча якщо звернутися до КПК від 28.12.1960, то до участі в кримінальній справі як захисники допускалися: 1) фахівці у галузі права, які за законом мали право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи; 2) близькі родичі обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, його опікуни або піклувальники [3, с. 238]. Ця норма постійно перебувала в дискусійній площині серед як науковців, так і практиків, оскільки жоден нормативно-правовий акт не трактував поняття «фахівець у галузі права», а гарантувати якісний та ефективний захист близькими родичами прав обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого було неможливо.

Тому сформульована в чинному КПК позиція законодавця, що захисник – це виключно адвокат, на нашу думку, має ряд переваг, пов'язаних із професіоналізмом адвоката, наявністю в нього необхідних знань та існування інституту дисциплінарної відповідальності за неналежне виконання ним своїх обов'язків.

Окремо слід зупинитися на принципах діяльності захисника, передбачених Законом України від 05.07.2012 «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (верховенства

права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів) [4] та Правилами адвокатської етики, затвердженими 09.06.2017 (незалежності та свободи адвоката у здійсненні адвокатської діяльності, дотримання законності, пріоритету інтересів клієнта, неприпустимості конфлікту інтересів, конфіденційності, компетентності та добросовісності, поваги до адвокатської професії) [5].

Адже, формуючи свою діяльність на зазначених положеннях, адвокат-захисник у кримінальному провадженні справді сприяє реалізації правосуддя та виступає гарантією втілення для кожного конституційного права на кваліфіковану правову допомогу, чим забезпечує свою користь суспільству.

При цьому очевидно, що успішність у втіленні завдань та функцій, які покладені на адвокатів-захисників у кримінальному провадженні, має безпосередній вплив на подальше життя підозрюваного, обвинуваченого. Тому питання про оцінку якості та ефективності їх роботи є актуальним.

Зрозуміло, що особа, інтереси якої захищаються, може високо оцінити діяльність адвоката-захисника тільки при позитивному кінцевому результаті. Але таке оцінювання є суб'єктивним. Тому нам важливо визначити саме ті об'єктивні критерії, які дозволять реально оцінювати реалізацію завдань та обов'язків адвокатами-захисниками в кримінальному провадженні.

Зазначимо, що кваліфікований характер правової допомоги загалом передбачає наявність таких ознак:

1) відповідність діяльності з надання юридичної допомоги закону;

2) співмірність дій з надання юридичної допомоги обставинам справи і нормам права;

3) своєчасність дій з надання юридичної допомоги (тобто надання необхідної в конкретній ситуації юридичної допомоги) [6, с. 27-28.].

Тобто якщо правова допомога, яка надана адвокатом-захисником у кримінальному провадженні, не відповідає зазначеним ознакам кваліфікованості, можна зробити висновок про її неякісність. При цьому неякісною можна визнавати і таку правову допомогу, яка пов'язана з недотриманням норм, визначених у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», КПК України, Правилах адвокатської етики та інших нормативно-правових актах.

На сьогодні опитування показують, що неякісна правова допомога у громадян асоціюється з:

- незнанням юристом матеріального права, останніх змін у законодавстві;

- порушеннями процесуального порядку: неявкою або запізненням без поважних причин у судові засідання, проявом неповаги у ставленні до інших учасників процесу;

- неграмотним складанням процесуальних документів [7, с. 167].

Тобто на практиці неякісну діяльність адвоката-захисника в кримінальному провадженні ототожнюють з незнанням ним законодавства, порушенням адвокатської етики та неграмотністю в складанні відповідних документів.

Водночас неможливо в нашому дослідженні залишити поза увагою наказ Міністерства юстиції України від 21.12.2017 № 4125/5, яким затверджено Стандарти якості надання безоплатної вторинної правової до-

помоги у цивільному, адміністративному процесі та представництва у кримінальному процесі [8]. Вважаємо, що не слід розмежовувати стандарти якості надання правової допомоги для безоплатної та платної основ, адже вони повинні бути єдиними.

Указані Стандарти дозволяють підсумувати, що діяльність адвоката-захисника в кримінальному провадженні слід визнавати якісною лише при виконанні ним сукупності визначених умов.

Також важливо, проводячи оцінювання надання правової допомоги захисником у кримінальному провадженні, не враховувати етичний аспект його діяльності – його моральну культуру. Її, у свою чергу, В. О. Лозовий визначає як «єдність слова і діла, що передбачає єдність мислення і вчинку, знання і почуття, особисту чесність і високу принциповість» [9, с. 39]. Підтримуємо наведену позицію і впевнено можемо стверджувати, що етика під час надання правової допомоги в кримінальному провадженні є важливою складовою якості діяльності захисника-адвоката.

Переходячи до з'ясування змісту ефективності діяльності захисника, вважаємо за необхідне звернутися до тлумачення поняття «ефективність».

Так, відповідно до Академічного тлумачного словника «ефективний – який приводить до потрібних результатів, наслідків, дає найбільший ефект» [10].

Л. О. Зашляпін визначає ефективність через зв'язок з поняттям «результат», зокрема, зі ступенем досягнення бажаної мети в дійсності [11, с. 410]. Тобто ефективність пра-

вової діяльності можна пов'язувати з її результативністю.

На підтвердження нашої позиції наведемо думки вчених із цього питання.

Зокрема, С. М. Гаврилов зазначає, що роль адвоката в наданні ефективної правової допомоги (послуги) полягає в тому, що адвокатом були здійснені певні дії з надання правової допомоги (послуги), які можуть бути охарактеризовані як «адекватні» [12, с. 5].

І. Д. Перлов стверджує: «Ефективність діяльності захисника в боротьбі за законність визначається результатами реального захисту прав і законних інтересів обвинуваченого» [13, с. 146].

Отже, цілком зрозуміло, що ефективність – це результативність діяльності адвоката-захисника в кримінальному провадженні. Однак конкретизації потребує система критеріїв визначення такої результативності.

Результативність, у свою чергу, є тією категорією, що відображає досягнення мети, яка ставилася перед початком реалізації будь-якої діяльності.

Якщо звернутися до цілей адвокатської діяльності, то слід вказати, що в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» вони не визначені, тому підлягають з'ясуванню.

Зрозуміло, що мету функції захисту можна звести до позитивного результату в кримінальному провадженні, у процесі якого адвокат-захисник досягає проміжних цілей, а це безпосередньо впливає на кінцевий результат.

Адвокат є єдиним суб'єктом реалізації функції захисту в кримінальному провадженні, тому можна

сформулювати ряд цілей, які він переслідує у своїй діяльності:

1) захист обвинуваченого від незаконного обвинувачення, засудження і покарання;

2) захист прав, свобод та інтересів підозрюваного, обвинуваченого;

3) надання правової допомоги, яка необхідна підозрюваному, обвинуваченому.

Таким чином, оцінюючи ефективність діяльності адвоката-захисника в кримінальному провадженні, слід визначати, наскільки ним досягнуто кінцевої мети і проміжні цілі.

Зауважимо, що ряд науковців (В. О. Середя, Н. Ф. Кузнецова та ін.) стверджують, що ефективність не можна ототожнювати виключно з досягненням мети, адже з'ясуванню повинні підлягати і затрачені зусилля на шляху до мети. Тобто чим менше зусиль затрачено при досягненні мети, тим успішнішою визнається діяльність адвоката-захисника.

Ми не погоджуємося з наведеною позицією, адже кількість докладених зусиль для досягнення мети в кожному конкретному кримінальному провадженні залежить від багатьох суб'єктивних та об'єктивних обставин. При цьому вибір засобів для реалізації функції захисту залежить виключно від вибудованої адвокатом-захисником стратегії, його власного бачення ходу кримінального провадження.

Тому справедливою є точка зору О. М. Яковлєва: «Там, де виникає небезпека зосередження уваги і позитивних оцінок на досягненні мети правосуддя на протигагу увазі і позитивним оцінками, які належать до засобів, що застосовуються при цьому, там виникає небезпека порушення законності» [14, с. 223].

Отже, оцінювання ефективності діяльності адвоката-захисника слід здійснювати, аналізуючи не лише досягнення ним кінцевої мети в конкретному кримінальному провадженні, а і його активність та засоби, які він використовував, надаючи правову допомогу підозрюваному, обвинуваченому.

Також у літературі порушується питання про оцінювання ефективності діяльності адвоката-захисника в кримінальному провадженні виключно за кількісними показниками. Однак зрозуміло, що це не буде об'єктивним відображенням ефективності надання правової допомоги, адже не завжди всі зусилля та вдало продумана адвокатом-захисником стратегія в конкретному кримінальному провадженні приводять до успішного досягнення кінцевої мети.

Тому вважаємо, що об'єктивно оцінити ефективність надання правової допомоги адвоката-захисника в кримінальному провадженні можна лише застосувавши комплексний підхід до аналізу його діяльності загалом та кожної дії зокрема.

Висновки. Отже, на підставі викладеного можна сформулювати такі критерії оцінювання якості та ефективності діяльності адвоката-захисника в кримінальному провадженні:

- володіння положеннями чинного законодавства (зокрема, Кримінального кодексу України, КПК, рішень Конституційного Суду України, постанов Пленуму Верховного Суду України) та їх використання під час надання правової допомоги в конкретному кримінальному провадженні;

- грамотність у складанні процесуальних документів;

- повнота і своєчасність виконання доручень згідно з договором;
- засоби захисту, обрані адвокатом-захисником у конкретному кримінальному провадженні;
- своєчасність реагування адвокатом-захисником на незаконні дії з боку органів досудового розслідування та суду;

- ведення діяльності відповідно до норм кримінального процесуального законодавства та етичних норм адвокатської діяльності;
- відповідність кінцевого результату в конкретному кримінальному провадженні поставлений меті.

Список використаних джерел

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. 141 ст.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv/page2> (дата звернення: 20.05.2019).
3. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. Г. Гончаренка. Київ : Форум, 2003. 938 с.
4. Закон України від 05.07.2012 року «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5076-17/page> (дата звернення: 20.05.2019).
5. Правила адвокатської етики, затверджені 09 червня 2017 року. URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f00dda53cd.pdf. (дата звернення: 20.05.2019).
6. Мухудинова Н. Р. Обеспечение конституционного права каждого на получение квалифицированной юридической помощи в российском уголовном процессе : дис. ...канд. юрид. наук. Саранск, 2005. 220 с.
7. Кратенко М. В. Дисциплинарная практика: оценка качества работы адвоката. *Федеральное законодательство об адвокатуре: практика применения и проблемы совершенствовани я*: материалы междунаро. науч.-практ. конф., 13 июля 2004 г. Екатеринбург : Изд-во Урал. Ун-та, 2004. С. 167.
8. Наказ Міністерства юстиції України № 4125/5 від 21.12.2017 року «Про затвердження Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільному, адміністративному процесі та представництва у кримінальному процесі. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1554-17/conv> (дата звернення: 20.05.2019).
9. Лозовой В. О., Петришин О. В. Професійна етика юриста. Харків : Право, 2004. 176 с.
10. Академічний тлумачний словник. Словник української мови URL: <http://sum.in.ua/s/ocinjvatu> (дата звернення: 21.05.2019).
11. Зашляпин Л. А. Основы теории эффективной адвокатской деятельности : Прелиминарный аспект. Екатеринбург : Изд-во Уральского университета, 2006. 568 с.
12. Гаврилов С. Н. К вопросу о толковании отдельных терминов в контексте построения корпоративной системы менеджмента качества юридической помощи (услуг) в адвокатуре. *Адвокатская практика*. 2010. № 5. С. 4–19.
13. Перлов И. Д. Защита и правосудие. *Роль и задачи советской адвокатуры*. Москва : 1972. С. 146.
14. Яковлев А. М. Преступность и социальная психология: социально-психологические закономерности противоправного поведения. Москва : Юридическая литература, 1971. 248 с.

References

1. Konstituciya Ukrayini. *Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukrayini* (1996). № 30. 141 st. [in Ukrainian].
2. Kriminalnij procesualnij kodeks Ukrayini vid 13.04.2012 roku. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv/page2> (accessed: 20.05.2019) [in Ukrainian].
3. Kriminalno-procesualnij kodeks Ukrayini. Naukovo-praktichnij komentar / za zag. red. V. T. Malyarenka, V. G. Goncharenka. Kiyiv : Forum (2003) [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrayini vid 05.07.2012 roku «Pro advokaturu ta advokatsku diyalnist». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5076-17/page> (accessed: 20.05.2019) [in Ukrainian].
5. Pravila advokatskoyi etiki, zatverdzeni 09 chervnya 2017 roku. URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2017-06-09-pravila-2017_596f00dda53cd.pdf. (accessed: 20.05.2019) [in Ukrainian].
6. Muhudinova, N. R. (2005). *Obespechenie konstitucionnogo prava kazhdogo na poluchenie kvalificirovannoy yuridicheskoy pomoshi v rossijskom ugolovnom processe* (Dis. ...kand. yurid. nauk). Saransk [in Russian].
7. Kratenko, M. V. (2004). *Disciplinarnaya praktika: ocnka kachestva raboty advokata*. Federalnoe zakonodatelstvo ob advokature: praktika primeneniya i problemy sovershenstvovaniya: materialy mezhdunarod. nauch.-prakt. konf., 13 iyulya 2004 g. Ekaterinburg : Izd-vo Ural. Un-ta [in Russian].
8. Nakaz Ministerstva yusticiyi Ukrayini № 4125/5 vid 21.12.2017 roku «Pro zatverdzhennya Standartiv yakosti nadannya bezoplatnoyi vtorinnoyi pravovoyi dopomogi u civilnomu, administrativnomu procesah ta predstavnictva u kriminalnomu procesi. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1554-17/conv> (accessed: 20.05.2019) [in Ukrainian].
9. Lozovoj, V. O., Petrishin, O. V. (2004). *Profesijna etika yurista*. Xarkiv: Pravo [in Ukrainian].
10. Akademichnij tлумachnij slovník. Slovník ukrajinskoyi movi URL: <http://sum.in.ua/s/ocinjuvaty> (accessed: 21.05.2019) [in Ukrainian].
11. Zashlyapin, L. A. (2006). *Osnovy teorii effektivnoj advokatskoj deyatelnosti : Preliminarnyj aspekt*. Ekaterinburg: Izd-vo Uralskogo universiteta [in Russian].
12. Gavrilov, S. N. (2010). K voprosu o tolkovanii otdelnyh terminov v kontekste postroyeniya korporativnoy sistemy menedzhmenta kachestva yuridicheskoy pomoshi (uslug) v advokature. *Advokatskaya praktika*, 5, 4–19 [in Russian].
13. Perlov, I. D. (1972). *Zashita i pravosudie. Rol i zadachi sovetskoj advokatury*. Moskva [in Russian].
14. Yakovlev, A. M. (1971), *Prestupnost i socialnaya psihologiya: socialno-psihologicheskie zakonomernosti protivopravnogo povedeniya*. Moskva: Yuridicheskaya literatura [in Russian].

I. Mishchuk, PhD in Law, Senior Lecturer of the Department of the criminal law, process and criminology of Institute of Criminal-Executive Service
e-mail: *miscip@ukr.net*

**To the question about the quality of efficiency of the activity
of the lawyer-protector in criminal proceeding**

The article is outlined the advantages of recognizing a lawyer as an advocate in a criminal proceeding exclusively, and pointed the disadvantages when specialist in the field of law and relatives of an accused, defendant, convict, acquitted, guardian were allowed to participate as a defense counsel. It is established the principles on which the activity of a lawyer-defense counsel should be based and the necessity and relevance of establishing criteria for assessing the activity of a lawyer-defense counsel in criminal proceedings. It is substantiated the following signs of the qualified nature of legal aid: 1) the compliance of legal assistance activities with the law; 2) the coherence of the actions on providing legal assistance to the circumstances of the case and the rules of law; 3) timely action on the provision of legal assistance (the provision of legal assistance in the specific situation). It is indicated that poor lawyer-defense lawyer's activity in criminal proceedings is identified with ignorance of legislation, violation of lawyer's ethics and illiteracy in drawing up relevant documents.

It is formulated the content of the assessment of the quality of legal assistance in the criminal process based on the study of current legal acts and labor of scientists.

The notion of efficiency is disclosed as a category that reflects the achievement of a goal that was set before the beginning of any activity. In turn, the purpose of the protection function is reduced to a positive result in the criminal proceedings, in which the lawyer-defender reaches intermediate goals, which directly and affects the final result. However, the assessment of the effectiveness of the lawyer-counsel should be carried out by analyzing not only the achievement of the ultimate goal in a particular criminal proceeding, but also his activity and the means that he used to provide legal assistance to the suspect, accused

As a conclusion, the criterions for assessing the quality and effectiveness of the defense lawyer's activity in criminal proceedings are indicated.

Keywords: *lawyer-defender; efficiency; criterion; criminal proceeding; suspect; accused; evaluation; quality.*

Надійшла до редакції 20.06.2019